

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Sermayenin Temsili Bağlamında Meslek Lisesi Öğrencilerinin Kültür ve Meslek Derslerine Yönelik Görüşleri: Eskişehir İli Örneği

Vocational High Schools Students' Views on Culture and Vocational Courses that Represent Capital: The Example of Eskişehir Province

Çağdaş Ümit YAZGAN¹

¹Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Nevşehir, Türkiye

Corresponding author:

Çağdaş Ümit YAZGAN,
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
2000 Evler Mahallesi, Nevşehir, Türkiye
E-mail: cumityazgan@nevsehir.edu.tr

Received: 21.05.2018**Accepted:** 06.08.2018

Citation: Yazgan, Ç. Ü. (2018). Sermayenin temsili bağlamında meslek lisesi öğrencilerinin kültür ve meslek derslerine yönelik görüşleri: Eskişehir ili örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 58, 45-65. <https://doi.org/10.26650/JECS425555>

öz

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ortaöğretimin genel-mesleki ortaöğretim şeklinde organize olması, liselerin yapı ve işleyişini oldukça etkilemektedir. Meslek liselerinde mekân, müfredat, öğretmen ve öğrenci ekseninde ortaya çıkan ikilikler, meslek liselerini genel liselerden önemli ölçüde farklılaştırmaktadır. Meslek liselerindeki ikili yapının bir boyutu mesleki, diğer boyutu akademik becerilere dayalı sermaye biçimini odağına almaktadır. Meslek liselerini akademik ve mesleki becerilere dayalı sermaye türleri temelinde hem çeşitli imkânları hem çeşitli sınırlılıkları içeren bir labirent olarak nitelendirmek mümkündür.

Bu araştırma, meslek lisesi öğrencilerinin, akademik ve mesleki becerilere dayalı sermaye türlerini temsil ettiği varsayılan kültür ve meslek derslerine yönelik görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırma, 2016 Aralık-2017 Ocak aylarında Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinde yürütülmüştür. Nicel veriler 12. sınıfta eğitim gören 794 öğrenciden anket tekniği ile, nitel veriler 9 öğretmen, 8 mezun, 8 öğrenci olmak üzere 25 kişiden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda meslek liselerinde meslek derslerine yönelik yatkınlığın, kültür derslerine yönelik kayıtsız kalma halinin güçlü olduğu tespit edilmiştir. Düşük sosyoekonomik göstergeler, düşük akademik başarı düzeyi, çalışma hayatına bir an önce atılma isteği gibi öğrenci eksenli nitelikler ile sınıf geçme sistemi, kültür derslerinin yüzeyselleşmesi gibi okul eksenli nitelikler meslek liselerinde mesleki becerilere dayalı sermaye biçimini öncelikli hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meslek liseleri, kültür dersleri, meslek dersleri

ABSTRACT

In Turkey, as in many countries, the structure and functioning of high schools is considerably affected considering the fact that secondary education is organized as general-vocational education. Duality in the axes of space, curriculum, teachers, and students significantly differentiates vocational high schools. It can be said that students in vocational high schools are exposed to a two-dimensional education process. In these schools, one aspect of dual structure focuses on the capital form based on vocational skills and the other dimension focuses on the capital form based on academic skills. In this respect, vocational high schools can be characterized as a labyrinth based on these two forms of capital, which include both various possibilities and various limitations. This research aims to reveal and interpret the opinions of vocational high school students on culture and vocational courses that represent the types of capital based on academic and vocational skills. The research is based on the data from field research conducted in seven vocational and technical Anatolian schools affiliated with the Eskişehir Provincial Directorate of National Education during December 2016–January 2017. The data were obtained via questionnaire submitted by 794 12th-grade students, and 25 students, including eight students, eight graduates, and nine teachers who participated in semi-structured interviews. The preference for vocational courses and the indifference to cultural courses were found to be strong. Student-based qualifications, such as low socioeconomic indicators, a low level of academic achievement, the desire to begin a career as soon as possible, and school-based qualifications such as passing a grade level and the superficial nature of culture courses make vocational high schools a field where a capital form based on vocational skills is of top priority.

Keywords: Vocational high schools, culture courses, vocational courses

EXTENDED ABSTRACT

In Turkey, as in many countries, the structure and functioning of high schools is considerably affected by the fact that secondary education is organized as general-vocational education. Duality in the axes of space, curriculum, teachers, and students significantly differentiates vocational high schools. Students in vocational high schools are probably exposed to a two-dimensional education process. In such schools, one aspect of dual structure focuses on the capital form based on vocational skills, and the other dimension focuses on the capital form based on academic skills. In this respect, vocational high schools can be characterized as a labyrinth based on these two forms of capital, which include both various possibilities and various limitations. This research aims to reveal and interpret the opinions of vocational high school students on culture and vocational courses, which represent the types of capital based on academic and vocational skills. The primary questions that need to be answered in the research are:

1. Did participating students' attitudes regarding the cultural and vocational courses change?
2. Why did participating students' attitudes toward cultural and vocational courses change?

The research is based on the data from field research conducted in seven vocational and technical Anatolian schools affiliated with the Eskişehir Provincial Directorate of National Education during December 2016–January 2017. The data were obtained via questionnaire from 794 12th-grade students, and 25 students including eight students, eight graduates, and nine teachers who participated in semi-structured interviews. Quantitative and qualitative data were collected and analyzed simultaneously. When the socioeconomic characteristics of the students were examined, it was found that they were mostly from working poor families with low education and income levels. The preference for vocational courses and the indifference to culture courses were found to be strong. Student-based qualifications, such as low socioeconomic indicators, a low level of academic achievement, the desire to begin a career as soon as possible, and school-based qualifications such as passing a grade level, and the superficial nature of culture courses make vocational high schools a field where a capital form based on vocational skills is of top priority.

Within the framework of quantitative data, the courses students were most interested in, and of which they desired weekly lecture hours to be increased, were found to be vocational courses. It has been determined that vocational courses representing the capital based on vocational skills are more important to the students.

Qualitative data show that the preference for vocational courses and the indifference to culture courses are strong, and these attitudes are intertwined. It can be said that the preference for vocational courses coincides with the meanings implied in the *illusio* concept, and the tendency to indifference to cultural courses coincides with the meanings implied in the *ataraxia* concept. If the vocational education process at the secondary education level is equated with a game, the vocational courses representing different structures of this game are considered more valuable by the students when played compared with culture courses. Culture courses represent a structure to which one is indifferent and where amotivation dominates rather than meets with active resistance. The tendency to develop preferences and indifference to courses is nourished by two sources in the axis of individual and school practices. It should also be noted that both the tendency to develop preference and indifference, as well as the individual factors and school practices that are sources of these tendencies, are intertwined.

Student-based qualifications, such as low socioeconomic indicators, inadequate academic achievement level (which is also related to past educational experiences), and the desire to start a career as soon as possible can make a capital form based on vocational skills in vocational high schools an appealing priority. For students, the way to attain employment and a regular income on the basis of one occupation is through vocational courses. This, in turn, may foster a capital form based on academic skills and indifference to or lack of motivation for cultural courses that represent this capital. In the context of school and applications, the higher number of weekly class hours of vocational courses and the class-passing system accompanying this practice may increase interest and motivation toward vocational courses. Considering the inadequacy of the academic achievement level within the framework of personnel culture and the tendency to start a career, the goals and expectations about the culture lessons are weakened. The enduring of the stereotypical failure perception directed toward students at vocational high schools can obstruct effective teaching methods. This can also lead to superficialization of culture courses in terms of content, which are limited in terms of quantity. Nevertheless, the student profile that gets homogeneous in terms of indicators for low academic achievement can weaken competition based on academic achievement. To summarize, the student's tendency to develop a preference for vocational courses and indifference to cultural courses in the framework of the interaction of both student- and school-based factors can be strengthened.

1. Giriş

Ortaöğretim genel-mesleki şeklinde organize olması, liselerin yapı ve işleyişini önemli ölçüde etkilemektedir. Mekân, müfredat, öğretmen ve öğrenciler ekseninde ortaya çıkan ikilikler meslek liselerini, genel liselerden farklılaştırmaktadır. Genel liselerde tek çatı altında (derslikler) yürütülen eğitim faaliyetleri, meslek liselerinde iki çatı altında (derslikler ve atölye) sürdürülmektedir. Meslek liseleri kültür ve meslek derslerini kapsayan ikili müfredata sahiptir. Bu dersler, farklı formasyonlara sahip öğretmenler (kültürcüler-meslekçiler) aracılığıyla ve farklı öğretim teknikleriyle yürütülmektedir. Öğrenciler 10. sınıftan itibaren farklı program türlerine, alanlara ve dallara dağılmakta olup akademik başarı düzeyi görece yüksek öğrenciler Anadolu teknik programına, düşük başarılı öğrenciler Anadolu meslek programına yerleştirilmektedir. Bu çerçevede meslek liselerinde mekân, müfredat, öğretmen, öğrenci temelinde farklılaşmış ikili yapının hâkim olduğu söylenebilir. İkili yapının bir boyutu mesleki becerilere dayalı sermayeyi diğer boyutu akademik becerilere dayalı sermayeyi odağına almaktadır. Meslek liselerini, bu iki sermaye biçimi temelinde hem çeşitli imkanları hem de çeşitli sınırlılıkları içeren bir labirent olarak nitelendirmek mümkündür (Yazgan, 2017, s. 121; Yazgan ve Suğur, 2018, s. 274).

Pierre Bourdieu, sermayeyi birikmiş emek olarak tanımlamaktadır. Sermayeyi tek formla yani ekonominin tanımladığı şekilde ele almak, sermayenin diğer biçimlerini hesaba katmamak, sosyal dünyanın yapısını ve işleyişini anlamayı imkânsızlaştırır (Bourdieu, 1986, s. 241). Sermaye, maddi formla sınırlandırılmaz. Bireyler, gruplar konumlarını korumak ve yükseltmek için hem maddi hem de maddi olmayan çeşitli sermaye biçimlerini kullanırlar (Swartz, 2011, s. 110–111). Okullar da bireylerin konumlarını korumak, yükseltmek için ulaşmaya çalıştıkları çeşitli sermaye biçimlerinin dolaşıma girdiği alanlar olarak nitelendirilebilir.

Bu araştırmada, meslek liselerindeki meslek derslerinin ortaöğretim sonrasında iş gücü piyasasına atılmayı ve bu piyasada tutunmayı kolaylaştıran mesleki becerilere dayalı sermayeyi, kültür derslerinin ise yükseköğretime geçişi kolaylaştıran akademik becerilere dayalı sermayeyi temsil ettiği varsayılmaktadır. Bu bakımdan meslek liseleri, hem yükseköğretime geçişin önünü açmaya yarayan akademik becerilere dayalı sermayenin, hem de çalışma hayatına geçişi kolaylaştıran mesleki becerilere dayalı sermayenin dolaşımında olduğu alanlar olarak tanımlanabilir.

Bourdieu'ya göre eğitim ya da okul ile ilgili olan sermaye formu, kültürel sermayeye tekabül etmektedir. Eğitim vasıfları olarak kurumsallaşmış kültürel sermaye, belli şartlar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilmektedir (Bourdieu, 1986, s. 243). Kurumsallaşmış kültürel sermaye, bireyin sahip olduğu kültürel sermayeye kurumsal düzeyde tanınırlık sağlamaktadır. Farklı düzeylerde kurumsallaşmış kültürel sermayeye sahip bireyler karşılaştırılabilir hale gelmektedir. Kurumsallaşmış kültürel sermaye, bireyin sahip olduğu akademik sermayenin piyasa değerini garanti altına almaktadır. Böylece kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasında bağlantı bir ölçüde netleşebilmektedir (Bourdieu, 1986, s. 248).

Genel-mesleki ortaöğretim kurumları, kültürel sermayeyi kurumsal düzeyde farklılaştırmaktadır. Öğrencileri farklı geleceklere hazırlayan bu okullar, kültürel sermayeye farklı düzeylerde kurumsal tanınırlık sağlamaktadır. Genel liselerin ağırlık merkezinde akademik becerilere dayalı sermaye biçimi yer almaktadır. Bu sermaye türü, standartlaştırılmış sınavlarda başarıyı arttırabilecek zihinsel beceriler kazandırarak yükseköğretime geçişi kolaylaştırabilmektedir. Ancak doğrudan ekonomik sermayeye dönüştürülemez. Yükseköğretim sürecinin pahalı ve uzun bir zamana yayılmış olması bağlamında maliyetli görülmesi, yükseköğretime geçiş yapamama halinde vasıfsız çalışan aday olma ihtimali, görece dezavantajlı konumlara sahip öğrenci ve ebeveynlerin genel liseleri bir *risk* alanı olarak görmesine yol açabilmektedir. Meslek lisele-

rinde ağırlıklı olarak sunulan mesleki becerilere dayalı sermaye biçimi ise çalışma hayatına atılmayı kolaylaştıran mesleki pratikleri kazandırmayı hedeflemektedir. Mesleki beceriler, yükseköğretime geçiş yapamama halinde ekonomik sermayeye dönüştürülebilmektedir. Kazandırdığı mesleki beceri ve belgelerle ortaöğretim sonrasında istihdamı kolaylaştırabilen aynı zamanda sınırlı da olsa sunduğu akademik eğitim ile yükseköğretime geçiş kapısını tam kapatmayan meslek liseleri, görece dezavantajlı konumlara sahip ebeveyn ve öğrenciler için *sığınak algısı* yaratabilmektedir. Özetle kurumsallaşma bağlamında genel liselerin yükseköğretime geçişi, meslek liselerinin ise lise sonrasında çalışma hayatına geçişi temsil eden kültürel sermayeye tanınırlık sağladığı söylenebilir.

Meslek liselerinin yapı ve işleyişini çözümlemede sermayenin ilintili olduğu alan kavramını kullanmak faydalı olabilir. Bourdieu'ya göre alan malların, hizmetlerin, statülerin dolaşıma girdiği arenadır (Swartz, 2011, s. 167). Alan çeşitli sermaye biçimlerinin üretildiği, kazanıldığı, kullanıldığı, paylaşıldığı, dönüştürüldüğü ortam olarak tanımlanabilir.

Bourdieu'ya göre alanların temel özelliklerinden biri özgül sermaye tipleri ya da sermaye bileşimleri tarafından düzenlenmiş olmasıdır. Alanlar, belli bir sermaye türünün belirli bir şekilde dağıtıldığı yapılardır (Swartz, 2011, s. 167). Farklı sermaye türlerinin hiyerarşisi farklı alanlarda değişir. Alanda etkin olan ve bu nedenle en önemli farklılıkları üreten kuvvetler özgül sermayeyi tanımlayan kuvvetlerdir (Bourdieu ve Wacquant, 2001, s. 82–86). Bu çalışmada, meslek lisesi bir alan olarak kabul edilmiş olup bu alan içerisinde akademik ve mesleki becerilere dayalı iki farklı sermaye türünün dolaşımında olduğu varsayılmıştır. Araştırma meslek liselerinde belirtilen sermaye biçimlerinden hangisinin, nasıl öncelikli hale geldiğini teorik ve pratik düzeyde tartışmaktadır.

Araştırma, meslek lisesi öğrencilerinin kültür ve meslek derslerine yönelik görüşlerini incelemektedir. Araştırmada meslek derslerinin mesleki becerilere dayalı sermaye biçimini, kültür derslerinin akademik becerilere dayalı sermaye biçimini temsil ettiği varsayılmıştır. Bu bağlamda derslere yönelik görüşler üzerinden öğrencilerin belli sermaye türlerine yatkınlık geliştirme ve mesafe koyma eğilimleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Araştırma, kültür ve meslek derslerine yönelik görüşler üzerinden, öğrencilerin akademik ve mesleki becerilere dayalı sermaye türlerine yakınlık ve uzaklıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Öğrencilerin kültür ve meslek dersleri şeklinde ayrıışan müfredatın hangi boyutuna, neden daha fazla önem verdikleri, ilgi gösterdikleri; hangi boyutuna, neden kayıtsız kaldıkları araştırılmaktadır. Meslek liselerinde kültür ve meslek derslerini öncelikli kılan ya da ikincilleştiren okul içi uygulamaların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır.

2. Fırsat ve Risklerin Kesişim Alanı Olarak Meslek Liseleri

Meslek liselerinin sunduğu mesleki becerilere dayalı sermaye biçimi, çalışma hayatına giriş süresini kısaltabilmekte ve piyasada tutunmayı kolaylaştırabilmektedir. Bu nedenle meslek liseleri istihdam açısından avantaj ya da fırsat alanı olarak görülebilmekte, bir sığınak olarak algılanabilmektedir (Yazgan ve Suğur, 2018, s. 274). Meslek liselerinin çalışma hayatına geçişi hızlandırma ve kolaylaştırma işlevi, alt gelir gruplarından gelen öğrenciler için kritik bir rol oynayabilmektedir. Öğrenciler hem meslek sahibi olmak hem de gerekirse üniversite şansını denemek için meslek liselerine yönelebilmektedir (Akşit, Şen ve Coşkun, 2000; Aktay, 2002, s. 17; Şen, Küçükural, Arslan ve Arun, 2005, s. 39–40). Kısıtlı ekonomik kaynaklara sahip aileler için tercih sürecinde, çocuklarının belirli mesleki alanlarda kalifiye olarak kısa sürede çalışma hayatına atılabilmesi fikri etkili olabilmektedir (Aktaş-Yamanoğlu, 2006, s. 22).

Meslek liselerinin mesleki becerilere dayalı sermaye temelinde somutlaşan istihdam etkisi, görece kısıtlı imkânlarla sahip ailelerden gelen öğrenciler için meslek liselerini fırsat alanına dönüştürebilmektedir. Gelir, eğitim düzeyi, mesleki konum gibi ölçütler bakımından ortalamanın altında kalan ailelerden gelen öğrenciler meslek liselerine daha fazla yönelmektedir (Alkan, Çarçoğlu, Filiztekin ve İnceoğlu, 2008, s. 57–65). Sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerden gelen öğrenci oranı fen liselerinde % 51, Anadolu liselerinde % 42, meslek liselerinde ise yalnızca % 8'dir (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2014, s. 31).

Mesleki ortaöğretimin işlevlerini öne çıkaran çalışmalarda; kısa zamanda iş hayatına giriş yapabilme, belli bir mesleki alanda verimi ve başarıyı arttırma, istihdam olasılığını yükseltme, ücret düzeyine olumlu katkı, işgücü piyasasında uzun vadede var olabilmek gibi avantajların altı çizilmektedir (Forster, Bol ve van de Werfhorst, 2016, s. 490; Kulik, 1998; Neuman ve Ziderman, 1989, s. 256).

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2014) Kazanç Yapısı Araştırması'na göre bir meslek lisesi mezunu yıllık ortalama 28,143 TL, genel lise mezunu 21,222 TL, yüksekokul mezunu 51,403 TL kazanmaktadır. İşgücü piyasasına yerleşen meslek lisesi mezunu, yükseköğretime devam etmeyip işgücü piyasasına yerleşen genel lise mezunundan yılda yaklaşık 7,000 TL daha fazla kazanç elde etmektedir. Yine TÜİK (2016) işgücü durumu raporuna göre meslek lisesi mezunlarının işgücüne katılma oranı % 65,7, genel lise mezunlarının % 52,5, yükseköğretim mezunlarının ise % 79,6'dır. İstatistikler meslek lisesi mezunlarının, ücret ve istihdam olasılıkları bakımından, yükseköğretime yerleşemeyen genel lise mezunları karşısında avantajlı, yükseköğretim mezunları karşısında dezavantajlı olduklarını göstermektedir.

Meslek liseleri belirtilen fırsatların yanı sıra akademik başarı düzeyi düşük, yoksul öğrencilerin yöneldiği düşük statüli bir eğitim alanı olarak çeşitli dezavantajlarla ilişkilendirilebilmektedir (Yazgan ve Suğur, 2018, s. 274). Mesleki ve teknik ortaöğretim rotası, yükseköğretime geçiş ve yükseköğretim aracılığıyla elde edilebilecek yüksek statüli işlere yerleşme ihtimalini zayıflatabilmektedir (Lewis, 1998, s. 284). Farklı ayrımlar içerisine yerleşen öğrencilere, farklı yöntemlerle farklı şeyler öğretilmekte, öğrenciler farklı geleceklere hazırlanmaktadır (Van Houte, 2004, s. 357). Akademik ortaöğretim rotası, yükseköğretime geçiş olasılığını arttırması bakımından yüksek statüli mesleklerin önünü açabilmektedir (Young, 1993, s. 213). Mesleki eğitim rotasında ise akademik müfredat sınırlı olup (Vanfossen, Jones ve Spade, 1987, s. 105) el becerilerine dayalı pratik nitelikler öne çıkarılmakta, genel orta öğretime göre daha "hafif kültürel sermaye" biriktirilmektedir (Jæger, 2009, s. 1951).

Meslek liselerinde akademik müfredatın sınırlılığı itibarıyla fen matematik gibi alanlarda yoğun ders alma olasılığı düşmektedir. Öğrenciler yükseköğretime geçişin aracı olan standartlaştırılmış testlerde yeterli başarıyı gösteremeyebilmektedir. Motivasyonu ve başarı düzeyi yüksek öğrenci sayısının azlığı da akademik başarıyı zayıflatabilmektedir. Düşük konumlu eğitimsel ayırım içerisinde yer alan öğrenciler, kendi gelecek beklentilerinin seviyesini düşük tutabilmektedir (Arum ve Shavit, 1995, s. 187).

ÖSYM istatistiklerine göre Türkiye'de, akademik beceriler temelinde öğrencileri seçerek sıralayan üniversiteye giriş sınavlarında meslek liseleri, lisans düzeyinde programlara geçiş oranı bakımından genel liselerin oldukça gerisinde kalmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2016, s. 20). Fen, matematik, okuma alanlarına yönelik akademik becerileri ölçen ve değerlendiren uluslararası nitelikteki PISA sınavında da meslek liseleri okul türüne dayalı sıralamada en alt basamaklarda yer almaktadır (MEB, 2010).

Özetle meslek liseleri, çalışma hayatına geçişi ve iş gücü piyasasında tutunmayı kolaylaştırma-

bilirken, yükseköğretime ve dolaylı biçimde yüksek statülü konumlara geçiş üzerinde alıkoyucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Bir yandan istihdam şansını arttırırken diğer yandan mesleki ve eğitsel fırsatları daraltabilmektedir. Bu açıdan meslek liseleri fırsatların ve risklerin kesiştiği bir alan olarak nitelendirilebilir. Araştırmada meslek liselerini fırsat ya da sığınak alanı olarak tanımlamayı kolaylaştıran mesleki becerilere dayalı sermayeyi temsil eden meslek derslerine ve bu okulları bir risk ya da tuzak alanı olarak tanımlamayı kolaylaştıran akademik becerilere dayalı sermayeyi temsil eden kültür derslerine yönelik öğrenci görüşleri ele alınmaktadır.

Öğrenciler toplumsallaşma sürecinde edilgen alıcılar değildir. Aile, sınıf ortamı, okul kültürü, toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel özellikleri gibi birçok değişken, öğrencilerin davranışlarını etkileyebilmektedir (Boyacı, 2009, s. 528). Eğitim deneyimleri yalnızca okul değişkeni ile açıklanamaz. Öğrencilerin toplumsal koşullarının ve okulla ilgili değişkenlerin bütünlüklü olarak ele alınması daha doğru olacaktır. Bu araştırmada çeşitli sermaye biçimlerini temsil eden müfredata yönelik görüşler, etkileşim halinde olan okul dışı ve okul içi faktörler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kerckhoff (1976) akademik başarının farklılaşmasına ve eğitimde tabakalaşmaya odaklanan çalışmaları sınıflandırarak bütünlüklü bir model sunmaya çalışmıştır. Mevcut yaklaşımları, sosyalizasyon ve tahsis yaklaşımları şeklinde iki başlık altında sınıflandırarak birleştirmiştir. Sosyalizasyon yaklaşımı, aile ve akran grubu gibi önemli ötekilerin, öğrencilerin eğitim hedeflerine etkisine odaklanmaktadır. Bu yaklaşım okul dışı faktörleri ön plana çıkarmaktadır. Bireyin istekleri, özlemleri, yetenekleri ile bireyin sahip olduğu kaynaklar arasında ilişki kurulmaktadır. Bu kaynakların eğitime yakınlığı nasıl etkilediği incelenmektedir. Tahsis yaklaşımında ise bireyden çok kurumsal yapıya odaklanılmaktadır. Bireyin sosyal kurumlardan güçlü bir şekilde etkilendiği varsayılmakta, kurumların kısıtlayıcı ve teşvik edici yönlerine odaklanılmaktadır. Örneğin eğitim sisteminin seçici yapısı, çeşitli kısıtlamalara yol açabilmektedir. Sosyalizasyon ve tahsis yaklaşımları, okul duvarının dışını ve içini temsil eden farklı boyutlara işaret etmektedir. Bu boyutların birbirini dışlamadıkları aksine eklenerek birbirini tamamladıkları söylenebilir.

Bu araştırmada öğrencilerin eğitim deneyimleri, belirtilen bütünlük çerçevesinde ele alınmaktadır. Meslek lisesi öğrencilerinin mesleki ve akademik becerilere dayalı sermayeye yönelik yakınlıkları ve mesafe koyma eğilimleri, okul içi ve okul dışı faktörlerin birlikteliği göz önünde tutularak değerlendirilmektedir. Öğrenci ailelerinin sosyoekonomik statüsü gibi okul dışı faktörler ile müfredat yapısı, öğretmen tutumları gibi okul içi faktörler hesaba katılarak öğrencilerin kültür ve meslek derslerine yakınlıkları, uzaklıkları incelenecektir.

3. Yöntem

Araştırmada yanıtı aranan temel sorular şunlardır:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin kültür ve meslek derslerine yaklaşımları farklılaşmakta mıdır?
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin kültür ve meslek derslerine yaklaşımları neden farklılaşmaktadır?

Bu araştırma Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesinde yürütülmüştür. Araştırma 12. Sınıfta eğitim gören 794 öğrenciden anket tekniği ile elde edilen nicel verilere ve 8 meslek lisesi öğrencisi, 8 mezun ve 9 öğretmen olmak üzere 25 kişiden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen nitel verilere dayanmaktadır. Nitel ve nicel veriler, eş zamanlı olarak toplanıp analiz edilmiştir.

Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı, makine teknolojileri, inşaat teknolojileri, elek-

tik-elektronik teknolojisi, motorlu araçlar teknolojileri, uçak bakım, bilişim teknolojileri, biyomedikal cihaz teknolojileri gibi farklı teknik alanlarda eş zamanlı eğitimin yürütüldüğü 7 adet mesleki ve teknik Anadolu lisesi mevcuttur. Araştırmanın nicel boyutunun evrenini bu okulların 12. sınıfında eğitim gören yaklaşık 2000 öğrenci oluşturmaktadır¹. Nicel boyutu kesitsel nitelikte olan bu çalışmada örneklem seçimine gidilmemiştir; 2016 Aralık ve 2017 Ocak tarihleri arasında, okullara ortalama iki defa gidilerek, anket uygulamasını kabul eden 794 öğrenciyle araştırma tamamlanmıştır. Nitel veriler de aynı zaman diliminde toplanmıştır. Nicel veriler 12. sınıfların staj yapmadığı ve derslere en yoğun düzeyde katılımın tespit edildiği günlerde toplanmıştır. Araştırmaya katılım oranı % 39,7'dir.

Anketler ders saatinde, ön tanıtım yapılarak ve araştırmacı gözetiminde gönüllü katılım sağlayan öğrencilere uygulanmış, en az 13 en fazla 27 dakika arasında değişen sürelerde doldurulmuştur. Saha araştırması iki ay sürmüştür. Araştırma, mesleki eğitim tecrübelerinin daha fazla olgunlaştığı varsayılan 12. sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. 12. sınıf öğrencilerinin seçilmesinde, 12. sınıf öğrencilerinin gelecek beklentilerinin ve toplumsal yaşama yönelik algılarının görece netleşmiş olabileceği hesaba katılmıştır. Araştırmanın nitel boyutu öğrenci, mezun ve öğretmenler olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Her gruba yöneltilen sorular birbirine yakın olsa da farklılaşmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları iki bölüme ayrılmıştır. Formların ilk bölümü mesleki eğitime geçiş ve mesleki eğitim deneyimleri ile ilgili sorulardan, ikinci bölümü ise mesleki eğitimin gelecekte oynayabileceği roller ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Meslek liselerinde eğitim gören erkek öğrenciler çoğunluktadır. Öğrenci nüfusunun çoğunluğunu erkeklerin oluşturması okulların “erkek okulu” olarak kodlanmasına neden olmaktadır. Erkeklerin bu liselerde çoğunlukta olmalarının nedeni okulların içerdiği program türleridir (ERG, 2015, s. 11). Program türlerinin (alan ve dallar) ilintili olduğu meslekler (elektrikçilik, torna tesviye, kaportacılık gibi) toplumda ve çalışma hayatında erkek meslekleri olarak kabul görmektedir. Meslek-cinsiyet bağlantılı toplumsal ve kültürel kabuller mesleki eğitim tercihini etkileyebilmektedir. Dolayısıyla meslek liselerinin ilgili programlarına erkek öğrenciler daha fazla yönelebilmektedir. Bu bakımdan araştırmanın örnekleme kapsamında kız öğrenci oranının düşüklüğü, hem bir gerçekliğe hem de bir sınırlılığa işaret etmektedir.

4. Bulgular ve Tartışma

4.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyoekonomik Özellikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel niteliklerine yönelik göstergeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneklemin % 83,6'sı erkek, % 16,4'ü kız öğrencidir. MEB 2017 örgün öğrenci istatistiklerinde Türkiye’de, bu araştırmanın örneklemini okullarda eğitim gören öğrencilerin sadece %12,9'unun kız öğrenciden oluştuğu tespit edilmiştir. Türki-

1 2013 yılında araştırmanın evrenine ve örnekleme karar verilirken mesleki ve teknik ortaöğretim okulları yedi başlık altında toplanmaktaydı. Aynı zamanda mesleki ve teknik ortaöğretim bu yedi başlık içerisinde sadece “teknik ve endüstri meslek liseleri” başlığı altında yer alan Anadolu teknik lisesi, Anadolu meslek lisesi, teknik lise endüstri meslek lisesi üzerinden tasarlanmıştır. 2014’te Mesleki Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren 22 okul türü öğrenim süreleri ile yetkilerinde herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, “Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” ile “Çok programlı Anadolu Lisesi” adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma üzerine, ticaret, sağlık, turizm, din hizmetleri gibi hizmet ağırlıklı spesifik alanlara odaklanan eğitim faaliyetleri yürüten ya da yakın bir zamana kadar sadece kız öğrencilerin eğitim gördüğü ve halihazırda da kız öğrencilerin çoğunlukta olduğu mesleki ve teknik Anadolu liseleri araştırmanın evrenine dahil edilmemiştir.

ye’de araştırmanın örnekleme kapsamına giren meslek liselerinde eğitim gören toplam 112 789 öğrencinin 99 856’sı erkek 12 933’ü kız öğrencidir (MEB, 2016, s. 122). Araştırmanın örnekleme içerisinde yer alan kız öğrenci oranı ile Türkiye genelinde örneklem kapsamına giren okul türlerindeki kız öğrenci oranının yakınlık gösterdiği söylenebilir.

Katılımcıların annelerinin eğitim durumu değerlendirildiğinde yalnızca % 15,1’inin lise % 2,5’inin ise yükseköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının ise yalnızca, % 27’sinin lise, % 7,4’ünün yükseköğretim mezunu oldukları belirlenmiştir. Ebeveynlerinin meslek durumu incelendiğinde, öğrencilerin babalarının % 60,6’sının işçi, annelerinin % 80’inin ev hanımı olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Sosyoekonomik Özellikleri

	N	%
Cinsiyet		
Kız	131	16,5
Erkek	663	83,5
Anne Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	29	3,7
İlkokul terk	178	22,6
İlkokul	248	31,6
Ortaokul	192	24,4
Lise	119	15,1
Yükseköğretim	20	2,5
Baba Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	3	0,4
İlkokul terk	136	17,6
İlkokul	162	21
Ortaokul	206	26,6
Lise	209	27
Yükseköğretim	57	7,4
Baba Mesleği		
İşçi	443	60,6
Emekli	101	13,8
Memur	67	9,2
Çiftçi	61	8,3
Esnaf	32	4,4
Serbest meslek	23	3,1
İşsiz	4	0,5
Anne Mesleği		
Ev kadını	615	80
İşçi	139	18,1
Memur	9	1,2
Emekli	6	0,8
Haneye giren aylık ortalama gelir		
0-999 TL	11	1,4
1000-1999 TL	302	39,8
2000-2999 TL	254	33,5
3000-3999 TL	126	16,6
4000-4999 TL	37	4,9
5000 TL ve üzeri	29	3,8

Katılımcıların % 1,4’ünün ailesinin aylık gelirinin 1,000 TL’nin altında, % 39,8’inin 1,000 TL – 1,999 TL arası, % 33,5’inin 2,000 – 2,999 TL arası, % 16,6’sının 3,000 – 3,999 TL arası, %

4,9'unun 4,000 – 4,999, % 3,8'inin geliri ise 5,000 TL'nin üzerinde olduğu saptanmıştır (Tablo.1). Hanelere giren aylık gelir düzeyinde en fazla yığılmanın olduğu gelir aralığı 1,000 TL - 1,999 TL'dir. Hanelere giren aylık gelir ortalaması 2.255 TL'dir.

Öğrenci ailelerinin sosyoekonomik ve eğitsel göstergeleri yakınlık göstermektedir. Sosyoekonomik göstergelerin yakınlık gösterdiği iddiası, ebeveynlerin eğitim düzeyi, meslek ve hanelere giren aylık gelir değişkenlerine dayandırılmaktadır. Bu değişkenler çerçevesinde öğrencilerin, çoğunlukla eğitim ve gelir düzeyi düşük, çalışan yoksul ailelerden geldikleri söylenebilir.

4.2. Mesafe Koyma ve Yatınlıklar Çerçevesinde Farklılaşan Müfredat

Bu başlık altında öğrencilerin mesleki becerilere dayalı sermaye biçimini temsil eden meslek derslerine ve akademik becerilere dayalı sermaye biçimini temsil eden kültür derslerine yakınlık ve uzaklıkları değerlendirilecektir.

Meslek derslerinin arttırılmasını isteyen öğrencilerin oranı % 44,1'dir. Kültür derslerinin arttırılmasını isteyen öğrencilerin oranı ise % 32,4'tür (Tablo 2). Meslek derslerinin arttırılmasını onaylayanların oranı daha yüksektir.

Tablo 2. Kültür ve meslek derslerinin arttırılmasına yönelik öğrenci görüşleri

		Çok doğru	Doğru	Fikrim yok	Yanlış	Çok yanlış
Kültür derslerinin daha fazla olmasını isterdim.	N	146	111	185	151	201
	%	18,4	14	23,3	19	25,3
Meslek derslerinin daha fazla olmasını isterdim.	N	190	159	157	156	131
	%	24	20,1	19,8	19,7	16,5

Öğrencilerin en fazla ilgi duydukları dersler, sırasıyla meslek dersleri, sözel kültür dersleri ve sayısal kültür dersleridir. "En az ilgi duyduğunuz ders hangisidir?" sorusuna öğrencilerin sadece % 9, 8'i meslek dersleri cevabını verirken öğrencilerin toplamda % 74,2'si kültür dersleri cevabını vermiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin en çok ve en az ilgi duydukları dersler

		En çok ilgi	En az ilgi
Meslek Dersleri	N	263	69
	%	34,2	9,8
Sözel kültür dersleri	N	239	238
	%	31	29,9
Sayısal kültür dersleri	N	164	353
	%	21,3	44,3

Meslek derslerinin daha fazla olmasını isteyen öğrencilerin oranı, kültür derslerinin daha fazla olmasını isteyenlerin oranından yüksek olduğu belirtilmişti (Tablo 1). Bu bağlamda nicel veriler çerçevesinde mesleki becerilere dayalı sermaye biçimini temsil eden meslek derslerinin daha fazla önemsendiği söylenebilir. Bir başka araştırmada da meslek lisesi öğrencilerinin en çok zevk alarak devam ettikleri derslere yönelik işaretleme oranı % 36,7'sinin kültür dersleri ve %57,1'inin ise meslek dersleri olduğu tespit edilmiştir (Özdemir, 2016, s. 90). Kültür-meslek dersleri ayrımı temelinde, meslek lisesi öğrencilerinin meslek derslerine daha fazla ağırlık vermeleri

konusu başka araştırmalarda da ortaya çıkmıştır. Çalışmalarda, meslek lisesi ğrencilerinin kültür derslerinin saatlerinin arttırılmasını istemedikleri (elik, 2007, s. 46), kültür derslerini dinlerken öğrencilerin meslek derslerine oranla daha çok sıkıldıkları (Dede, 2008, s. 48) belirtilmektedir. Bir araştırmada ise meslek liselerinde özellikle kültür dersleri ğretmenlerinin birçok alanda sıkıntı yaşadıklarının altı çizilmektedir. Kültür dersleri ğretmenlerinin, öğrencilerin kültür derslerine yönelik ilgisizliklerinden ve bu derslerde sergiledikleri disiplinsizliklerden Őikyeti oldukları ortaya çıkmıştır. Meslek dersleri ğretmenlerinin okul içerisinde kendilerini daha önemli hissettiklerine yönelik tutumlar, kültür ve meslek dersleri öğretmenleri arasında iletişimsizlik ve yönetim düzeyinde meslek ğretmenlerinin daha fazla önemsendiği Şeklinde bulgulara vurgu yapılmaktadır (avuşoğlu ve Savaş, 2016, s. 8–11).

Bu araştırmanın nitel verilerinde de öğrencilerin meslek derslerine yatkınlıklarının daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde, meslek derslerine yönelik yatkınlığı gösteren çeşitli ifadeler Şu Őekildedir:

Yani ğrenciler sevmiyor kültür derslerini ki bence, meslek liselerinde öğrencilerin kültür derslerine göre yetiştirilmesi değil de... Ben çok araştırma yapıyorum mesela diğer ülkelere bakılarak **meslek üzerine eğitilmemiz daha doğru**. Yani kültür dersleri hiç almamız gerekiyor sadece mesleğimiz üzerine yetiştirilmeliyiz. (Hamiyet-ğrenci)

Meslek dersleri, stajlar daha zevkli oluyor, işi öğretiyorlar. Kültür derslerinde tek sevdiğim ders İngilizce. (Ayhan-ğrenci)

Meslek derslerini öğrenciler daha çok seviyor. **Atölye istiyor herkes**. Çünkü çok ders olduğu için iyi bir puan alıp ortalama yükseltmeye çalışıyorlar... Kültür dersleri hocalarını görüyorsun yazı yazmaktan konuşamıyorsun... Valla hocam biz kültür derslerini dinlemek istemiyoruz açıkçası, yalan yok. İşte yatıyoruz. **Atölyede ise öğrenmek için daha çok Şey oluyor**... Üniversiteye de hazırlanmıyor çoğu ya da öylesine hazırlanıyor. Ben de girmeyeceğim gibi. (Adnan- ğrenci)

Sadece uygulamalı ve teorik meslek derslerimizde biz çok dikkatli oluyoruz. Çünkü hani **mesleği yapabilmemiz için asıl onları öğrenmemiz gerekiyor**. Liseyi bitirdikten sonra **niversite okuma gibi bir planım olmadığı** için ben mesleği öğrenip iş hayatına atılmak için o dersleri daha iyi çalışmam gerekiyordu. Kültür derslerine hiçbir ğrenci dikkatli dinlemiyordu. (Glfi-dan-mezun)

Nitel verilerde göze çarpan “meslek dersleri, stajlar daha zevkli oluyor”, “meslek derslerini öğrenciler daha çok seviyor, atölye istiyor herkes”, “sadece uygulamalı ve teorik meslek derslerimizde biz çok dikkatli oluyoruz” gibi ifadeler, meslek derslerinin öğrenciler için daha ilgi çekici ve motive edici niteliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda meslek derslerine yönelik yatkınlığın yüksek olduğu söylenebilir.

“...()oğu öylesine hazırlanıyor (niversiteye)”, “kültür derslerini dinlemek istemiyoruz”, “yatıyoruz (kültür derslerinde)” gibi ifadeler kültür derslerine yönelik mesafeyi göstermektedir. Nitel verilerde, öğrencilerin kültür derslerine yönelik ilgisizlikleri, motivasyonsuzlukları dikkat çekmektedir.

Mesleki eğitim, iş hayatına atılmayı amaçlayan öğrenciler için ilgi çekici ve motive edici öğrenme ortamları sunan bir eğitim formu olarak algılanabilmektedir. Meslek derslerinin pratiğe dönük ve somutlaşabilen etkinlikler içermesi, mesleki becerilerin izleyerek kazanılmasının kolay olması öğrencilerin meslek derslerini daha eğlenceli bulmasına yol açabilmektedir. Mesleki eğitim müfredatı, akademik başarı düzeyi düşük olan ve eğitimden geri çekilme eğilimi içerisinde

olan öğrenciler için boş ve temiz bir sayfa özelliği taşıyabilmektedir. Mesleki eğitim, öğrencinin eğitimsel alandan geri çekilmesine yol açabilecek özellikleri ortadan kaldırarak ilgi çekici öğrenme ortamları sunabilmektedir. Bu öğrenme ortamları, ortaöğretim sonrasında mesleki sonuçlar üretebilme potansiyeline sahiptir (Kelly ve Price, 2009, s. 814).

4.3. İllüsiö ve Ataraksiannın Kaynakları: İstihdam Beklentisi ve Düşük Akademik Başarı Düzeyi

Öğrencilerin kültür ve meslek dersleri şeklinde ayrılan müfredata yönelik görüşleri ile meslek lisesini tercih etme nedenleri arasında sıkı bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık % 60'ının kısa zamanda çalışma hayatına atılmayı ve gelir elde etmeyi kolaylaştırdığını düşündüğü için meslek liselerini tercih etmiş olması, meslek derslerinin öğrencilerin çıkarlarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitel veriler arasında tercih sürecinde öne çıkan kısa sürede istihdam ve gelir beklentisi ile ilgili şu ifadeler de dikkat çekicidir:

İleride iş bulma imkânları daha çoktu. Düz liseye falan gitseydim yani üniversite okumak gerekiyordu illaki meslek sahibi olabilmek için bende meslek lisesini tercih ettim... Okul hani düz liseye gitseydim ben ne yapardım bilmiyorum çünkü üniversite de sıkıntı, üniversite okumak istemiyorum o açıdan meslek lisesini yine tercih ederdim. (Osman-mezun)

Düz liseler, hep ders çalışmaya önem veriyor. Ben pek çalışmayı seven bir insan değilim. Bir de ailemin ayrı olmasından dolayı üniversite okumayı düşünmedim. Ondan dolayı da meslek lisesini bitirip **direk iş hayatına atılma amacıyla meslek lisesini tercih ettim**... Üniversite hiç düşünmedim yani, ilkokulu bitirdiğim andan itibaren üniversite okumak gibi bir hayalim olmadığı için hiç üniversite okumayı düşünmedim. Liseyi de zaten hani direk işe gireyim diye okudum. Meslek lisesinden mezun olanların direk iş az çok biliyordum çevremden. (Gülfidan-mezun)

Bourdieu'ya göre değerli kaynaklarla ilgili kurumsallaşmış ne kadar alan varsa o kadar da çıkar vardır. Çıkar bu anlamda eylemi, arenada önemli görülen sonuçlara yönlendirir (Swartz, 2011, s. 106). Meslek lisesi bir alan olarak kabul edilirse, meslek derslerinin, öğrencilerin çıkarları çerçevesinde önemli görülen sonuçlarla daha fazla ilişkili olduğu söylenebilir. Öğrencilerin yaklaşık % 60'ının çalışma hayatına atılmayı kolaylaştırdığını düşündüğünden meslek liselerine yönelmesi özel bir anlam taşımaktadır. İstihdamı hızlandırarak çalışma hayatına atılmayı kolaylaştırmanın yolu mesleki becerilere dayalı sermayeyi biriktirmekten geçmektedir. Mesleki becerilere dayalı sermaye biçimi, daha çok teorik ve pratik düzeydeki meslek dersleri aracılığıyla elde edilebilmektedir. Mesleki becerilere dayalı sermaye biçimine yatkınlık, ortaöğretim sonrasında kısa zamanda iş bulabilme veya düzenli gelir elde edebilmenin önünü açabilmektedir. Bu bakımdan meslek dersleri ve bu derslerin sunduğu sermaye biçimi öğrenciler için daha çekici olabilmektedir. Öğrenciler meslek derslerini kendi çıkarları ile daha fazla ilişkilendirebilmektedir. Bir görüşmede öne çıkan şu ifadeler, meslek lisesi öğrencilerinin çıkarları ile meslek dersleri arasındaki bağlantıyı somutlaştırmaktadır:

Kültür derslerinin öğretmenleri biraz daha yumuşak, hani öğrenirseniz öğrenirsiniz sizin yararınıza, **hani çok da önemli değil çünkü ileriki meslek hayatımızda**. Kültür derslerinde öğretmenler çok fazla üstelemiyor. Notu toparlama diye bir şey var hoca kanat notu kullanarak geçir-

me yapıyor. Ama uygulama derslerini veren hocalarımız daha katı. Çünkü **işi orada öğreniyorsunuz. Ekmeğin piştiği yer atölyeler.** Örnek veriyorum meslek lisesinde mezun olduğunuz zaman size çoğunlukla **meslek öğretmenleri işi buluyor.** Onlar yönlendirdiği için de hani bunu ben eğitimi istediğin gibi kullanabilirsin sıkıntı olmaz diyorlar. (Gülfidan mezun)

Gülfidan ile yapılan görüşmede, meslek derslerine yönelik “ekmeğin piştiği yer” nitelemesi birçok şeyi özetlemektedir. Bu ifade, kısa sürede istihdam ve gelir beklentisine erişmenin yolunun meslek derslerinden geçtiği düşüncesinin güçlü olduğunu göstermektedir. Gülfidan’ın görüşlerini diğer görüşmelerde meslek dersleri ile ilgili öne çıkan şu ifadeler desteklemektedir: “Sadece mesleğimiz üzerine yetiştirilmeliyiz”, “asıl işi öğretiyorlar (meslek derslerinde)”, “Sadece uygulamalı ve teorik meslek derslerimizde biz çok dikkatli oluyoruz. Çünkü hani mesleği yapabilmemiz için asıl onları öğrenmemiz gerekiyor”. Bu ifadeler, mesleki becerilerin kazandırıldığı meslek derslerinin öğrenci için öncelikli olduğunu göstermektedir. Öğrencilere göre mesleki becerilere dayalı sermayeyi temsil eden meslek dersleri, liseden sonra kısa zamanda iş bulabilmenin veya düzenli gelir elde edebilmenin önünü açabilmektedir. Dolayısıyla mesleki becerilere dayalı sermaye biçimi daha çekici olabilmektedir. Meslek derslerinin öncelikli görülmesi kültür derslerine yönelik mesafeyi arttırabilmektedir. Meslek derslerinin öncelik veren öğrencilerin bu öncelikte birlikte kültür derslerini gelecek için işlevsel bulmamaları, meslek derslerine yönelik yatkınlık ile kültür derslerine yönelik mesafenin ilişkili olduğunu göstermekte. Gülfidan’ın “hani öğrenirseniz öğrenirsiniz sizin yararınıza, hani çok da önemli değil çünkü ileriki meslek hayatımızda” şeklindeki ifadesi kültür derslerinin meslek temelli beklentiler açısından işlevsel olmadığını göstermektedir.

Bir başka araştırmanın nitel bulgularında da öğrencilerin meslek derslerinin çalışma hayatında değişim değerine sahip olduğunu düşündüklerinden meslek derslerini daha fazla önemsendikleri, kültür derslerinin iş yaşamında değer taşımadığını düşündüklerinden kültür derslerine yabancılaştıkları yönünde ifadeler yer almaktadır (Özdemir, 2016, s. 98). Farklı bir çalışmada da kültür meslek dersleri ayrışması konusunda en yoğun karşılaşılan öğrenci kaynaklı problemin öğrencilerin atölye/meslek derslerini daha önemli görerek kültür derslerini ikincilleştirmeleri olduğu belirtilmektedir. Bu durumun nedeni şu şekilde izah edilmektedir: “meslek lisesine gelen öğrencilerin birçoğunun herhangi bir akademik başarı elde etmeden bir an önce okuduğu meslekle ilgili iş, işleyiş ve uygulamaları öğrenerek iş hayatına girmek istemeleri olabilir” (Çavuşoğlu ve Savaş, 2016, s. 6). Değerler ekseninde liseli gençlik üzerinde yapılan bir çalışmada da bireyin merkezde olduğu ve önemli roller üstlendiği sanayi, tarım gibi üretim, çalışma ile ilgili kurumlara yönelik en yüksek yüklem ortalamasını meslek lisesi öğrencilerinin temsil ettiği vurgulanmaktadır (Özensel, 2004, s. 130–133). Meslek lisesi öğrencileri için meslek derslerinin sunduğu sermaye biçimi, öğrencilerin geçmiş sosyalleşme süreçleri ve toplumsal konumları çerçevesinde şekillenen çıkarlarıyla daha fazla örtüşmektedir. Öğrenciler, meslek derslerini, kısa sürede çalışma hayatına katılmayı kolaylaştırma amacını gerçekleştirmede daha işlevsel görmektedir. Erken yaşlarda istihdam sağlama işlevi çerçevesinde meslek dersleri, öğrenciler için çekici olabilmektedir.

Bourdieu’ya göre toplumsal oyunlar, kendinin bir oyun olduğunu unutturan oyunlardır. İllüzyon oyununa yoğunlaşmak, oyun tarafından ele geçirilmek, oyunun çabalamaya değdiğini sanmak ya da oyunun oynanmaya değer olduğunu düşünmektir. Oyunu önemli ve ilginç kılan sahip olunan yapılandırılmış zihniyet veya yatkınlıklardır. Oyunda mevcut olan yapıları taşıyorsanız oyunu oynamak veya oyun içerisinde mücadele etmek gülünç ve boş gelebilir. Yapılandırılmış

zihniyet ve yatkınlıklar bir oyunu oynanmaya değer kılar. Bourdieu'nun çıkar kavramı yerine de kullandığı illüsiö, fail ile oyun arasındaki büyüü ilişkiyi ifade eder (Bourdieu, 2006, s. 138–139). Bourdieu, çıkar nosyonunun karşıtı olarak kayıtsızlık nosyonunu yani ataraksiaı koymaktadır. Kayıtsızlık hali (ataraksia), oyunun motive etmemesidir (Bourdieu ve Wacquant, 2001, s. 104–105). Kayıtsızlık hali yani ataraksia ruh sakinliğini, bağlı olmamayı ifade etmektedir (Bourdieu, 2006, s. 140).

Mesleki eğitim süreci bir oyuna benzetildiğinde, kültür ve meslek dersleri oyunun farklı iki yapısı olarak ele alınabilir. Meslek lisesi öğrencileri için kültür dersleri illüsiösü düşük, ataraksia ile örtüşen bir yapıyı temsil etmektedir. Meslek dersleri ise oyunu oynanmaya değer hale getiren bir yapıdadır. Öğrenciler çalışma hayatına atılma hedefi bağlamında meslek derslerini çıkarlarına daha yakın görmektedir. Çalışma hayatına atılma eğilimi meslek derslerini illüsiösü yüksek bir alan haline getirmektedir. Öğrenciler, kültür derslerinin yapısının gerektirdiği yapılanmış zihniyet ve yatkınlıklara daha az sahip görünmektedir. Haliyle oyunun bu boyutu, oynanmaya daha az değer görülebilmektedir. Öğrenciler, kültür derslerinin şekillendirdiği hedeflere kendilerini daha az verebilmektedir. Nitel verilerde öne çıkan; öğrencilerin yükseköğretime geçişin oldukça zor olduğunu düşünceleri, kültür derslerine yönelik duyarsızlıkları, zihinsel becerileri içeren ders içeriklerine karşı ilgisizlikleri, kültür derslerini öğrenciler için illüsiösü düşük bir **sermaye kaynağına** dönüştürmektedir. Kültür derslerine yönelik tutumların dirençten çok kayıtsızlık halini (ataraksia) temsil ettiği söylenebilir. Bourdieu'nun (Bourdieu ve Wacquant, 2001, s. 104–105) kendini sürece (oyuna) kaptırmama, motivasyonsuzluk, bağlı olmama hali olarak tanımladığı ataraksia kavramı, öğrencilerin kültür derslerine yönelik tutumlarını betimlemede kullanışlı görünmektedir.

Geçmiş deneyimlerin şekillendirdiği içselleştirilmiş yatkınlıklara daha az hitap eden kültür dersleri oyunun oynanmaya daha az değer görülen boyutunu temsil etmektedir. Görüşmelerde öne çıkan şu ifadeler, düşük akademik başarı düzeyine ışık tutmaktadır:

Meslek liselerini daha çok **başarısız, tembel öğrenciler** olarak görüyorlar ama **tabi ben de başarısız olduğum için** oraya gittim. (Erhan, mezun)
Genelde işçi olmayı tercih ediyorlar **üniversite okumayı tercih etmiyorlar**. (Sinan, öğrenci)
Meslek lisesini okuyanların benim gibi % 90'ı benim gibi aynı düşünceye sahip olanlar. **Ders çalışmayı çok sevmeyenler**. (Gülfidan, mezun)

Bir önceki başlık altında kültür derslerine yönelik mesafenin ve meslek derslerine yönelik yatkınlığın genel görünümünü ortaya çıkarmak için kullanılan görüşmelerde geçen bazı ifadeler de kültür derslerine yönelik kayıtsızlığı ortaya koymaktadır: “Kültür derslerini hiç almamamız gerekiyor”, “Valla hocam biz kültür derslerini dinlemek istemiyoruz açıkçası, yalan yok. İşte yattırıyor”, “Kültür derslerini hiçbir öğrenci dikkatli dinlemiyordu”. Ancak burada daha öncede belirtildiği gibi kültür derslerine yönelik motivasyonsuzluğun ya da mesafenin, meslek derslerine yönelik bağlılık ile iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Görüşmelerde, kültür derslerine yönelik ilgisizliği betimleyen ifadelerin öncesinde ya da sonrasında meslek derslerine yönelik yüksek motivasyona ilişkin ifadelerin yer aldığını belirtmek gerekir.

Ortaöğretime geçiş sınav puanı ya da diploma notundan dolayı meslek lisesini tercih ettiğini belirten öğrencilerin oranının % 47,6 olması ortaöğretim öncesinde akademik becerinin yeterince (genel liseye yetecek düzeyde) kazanılmadığını göstermektedir. Öğrencilerin % 22,9'unun sadece lise diploması almak için, yaklaşık % 20'sinin üniversiteye gitmek istemediği için meslek

lisesini tercih ettiğini belirtmesi de hatırı sayılır oranda öğrencinin akademik beceriye mesafeli olduğunu göstermektedir. Üstelik bu oranlar, akademik beceriye yönelik mesafenin sadece mesleki ortaöğretim süreci ile sınırlı olmadığını, ortaöğretim öncesine dayandığını göstermektedir. Ataraksia kavramıyla tasvir edilen kültür derslerine yönelik kayıtsızlık halinin geçmiş sosyalleşme süreçlerinde içselleştirilmiş olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin; kültür derslerine mesafe ile bağlantılı olduğunu düşündükleri öğrencilerin geçmiş eğitim deneyimlerine ve toplumsal koşullarına yönelik şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Şimdi bu öğrenci meslek lisesine geldiği zaman **zaten kültür derslerinden korkarak geliyor** çünkü yapamayacağını zaten ilköğretimde ortaokulda görmüş oluyor yani çok başarılı olmadığını orda farkında işte ordaki aileler ve ta işte öğretmenleri de sen bunda başarılı olamayabilirsin ama **en azından meslek lisesine gittiğinde meslek öğrenirsin** şeklinde geliyor. Buraya gelen öğrenci zaten meslek öğrenme maksatlı geldiği için kültür derslerine biraz uzak oluyor ve buraya geldiğinde de dediğim gibi kültür dersleri öğretmenleriyle de sıkıntılar yaşamaya başlıyorlar çünkü **ağır bir müfredat var bu müfredatla içerisinden çıkamıyorlar** belli kapasitede bu öğrenciler. Bize gelen öğrencilerimizin **dört işlem becerisi bile zayıf yani dört işlemi yaptırıyoruz okuma yazma bilmeyen öğrencilerimiz var** içlerinde şimdi bu öğrenciyi tekrar baştan okuma yazma dört işlem verip de bu öğrenciyi belli bir noktaya getirmen ve ya kültür öğretmenlerinin belli bir noktaya getirmesi çok uzun bir süreç. Yani **tabandan temelde alamamış olan bir öğrenci başarısız oluyor**, aile yapısı da daha büyük etki. (Necati, öğretmen)

“İlkokuldan itibaren **çalışma alışkanlığının sorumluk duygusunun gelişmemiş olması kitap okuma alışkanlığının gelişmemiş olması okul hayatının desteklenmemiş olmasından** dolayı kültür dersleri bizim öğrencilere biraz daha zor geliyor altyapı eksikliğinden de kaynaklanıyor. (Şükrü, öğretmen)

Akademik olarak hepsi hemen hemen düşük seviyede yani diğer okullara yerleşmiyor... Yatkın olanlar ile öyle bireysel seçenler var ama çoğu kader mahkûmu düz Anadolu lisesine yerleşemeyip gelen öğrenciler ailevi olarak dersek ortak olarak burda... **Yani yoksulluk çok etken** çocuk dershaneye gidemiyor anne baba ilgilenmiyor anne baba ayrı anne baba kendi haline düşmüş çocuk ortada kalmış ve çocuk biz hemen istiyoruz ki akademik başarı bekliyoruz mümkün değil nasıl diyim ben size ailede huzur olmadığı sürece bu çocukta başarı beklenilmez. **Burda çok zeki çocuklar da geliyor elimize ama kaybolup gidiyor.** (Nurettin-öğretmen)

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, öğrencilerin kültür derslerine yönelik motivasyonsuzluklarının altı çizilmektedir. Kültür derslerine yönelik ilgisizliğin mesleki ortaöğretimle sınırlandırılmayacağı, kayıtsızlığın ortaöğretim öncesine dayandığı belirtilmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin ortaöğretim öncesinde yeterli akademik başarıyı biriktiremediklerini belirtmektedir. Mevcut akademik yetersizliğin meslek liseleri aracılığıyla kapatılmayacağı vurgulanmaktadır. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, ortaöğretim öncesine uzanan düşük akademik başarı düzeyi ile öğrenci ailelerinin sosyoekonomik özellikleri arasında kurulan ilişki dikkat çekmektedir. Öğretmenlere göre ailelerin ilgisizliği, yoksulluk, aile içi huzursuzluklar vb. nedenler akademik başarı düzeyini ve kültür derslerine yönelik tutumları olumsuz etkileyebilmektedir.

Öğrencilerin kültür derslerine yönelik kayıtsızlık halinin nedenlerine yönelik öğretmen görüşleri Bourdieu'nun habitus kavramını akla getirmektedir. Öğretmenlerin, derslere yönelik öğrenci tutumlarını öğrencilerin geçmiş eğitim deneyimleri, aile içi sosyalleşme süreçleri ve öğren-

ci ailelerinin sosyoekonomik, sosyokültürel özelliklerine vurgu yaparak açıklamaları, öğrenci habituslarına yapılan referanslar olarak okunabilir. Bourdieu'ya göre toplumsal özneler anlık akıllar değildir. Anlık durumlara göre tepki vermezler, belli geçmişleri vardır, bireysel tarihlerinin ürünüdürler. Aynı zamanda belli ortamlara bağlı eğitim almışlardır (Bourdieu ve Chartier, 2014, s. 62). Bu bağlamda habitus, kişisel öykünün ve çocukluğun ilk döneminin şekil verici deneyimleri üzerinden ailenin ve sınıfın kolektif tarihinin ürünü olarak tanımlanabilir. Farklı sosyal ve ekonomik koşullar farklı idrak, değerlendirme ve eylem şemaları dayatmaktadır (Bourdieu, 2013, s. 167).

Öğrencilerin başarı düzeyini veya davranışlarını sadece okul ile ilişkilendirmek yani okul düzeyinde kurumsallaşmış sosyal sermayeye odaklanmak yetersiz olabilmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin içselleştirilmiş kültürel sermayelerini² hesaba katmak gerekebilmektedir. Çocukların eğitim süreçlerinde karşılaştıkları sorunları çözme becerileri geldikleri sosyal sınıfla ilişkili olabilmektedir³ (Gönç Şavran, 2018, s. 79). Öğretmenler, derslere yönelik öğrenci tutumlarını tasvir ederken geçmiş eğitim deneyimleri, aile arkaplanları, toplumsal koşullar vb. bakımından öğrencilerin benzer nitelikler taşıdıklarını yani benzer habituslara sahip olduklarını savunmaktadır. Dolayısıyla öğretmenler öğrencilerin içselleştirilmiş kültürel sermaye düzeyleri bakımından yakınlık gösterdiğini vurgulamaktadır. Öğretmenlere göre kültür derslerine yönelik kayıtsızlığın, motivasyonsuzluğun ve meslek derslerine yönelik ilginin temel kaynağı bu habitus ya da içselleştirilmiş yatınlıklardır. Öğretmenlerin öğrenci habitusuna yönelik vurguları açıklayıcı olsa da bu değerlendirmelerin meslek lisesi öğrencileri ile ilgili kalıplaşmış yargılara dönüşebileceğini belirtmek gerekir. Kalıplaşmış yargıların öğretim sürecinde nasıl etkili olabileceği bir sonraki başlıkta personel kültürü kavramı çerçevesinde ele alınacaktır.

4.4. Müfredata Yönelik İlgili Etkileyen Kurumsal Nitelikler: Ağırlıklı Not Ortalaması ve Kültür Derslerinin Yüzeyselleşmesi

Kültür ve meslek derslerine yönelik tutumları sadece öğrencilerden hareket ederek açıklamak yeterli olmayabilir. Eğitim deneyimlerinin okulun yapısıyla da ilişki olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Derslere yönelik tutumları okulun kurumsal nitelikleri etkileyebilmektedir. Okul içerisindeki bazı uygulamalar öğrencilerin eğitim deneyimlerini köklü biçimde etkileyebilmektedir. Meslek liselerindeki sınıf geçme sistemini bu çerçevede ele almak mümkündür. Sınıf geçme sisteminde bir dersin ağırlığı, o dersin haftalık ders saati sayısına eşittir. Dersin yılsonu puanıyla o dersin haftalık ders saatinin çarpımından, o dersin ağırlıklı puanı elde edilmektedir. Derslerin ağırlıklı puanlarının toplamının, haftalık ders saatlerine bölünmesi ile ortaya çıkan puanının yani yılsonu başarı puanının sınıf geçmeye etki etmesi meslek derslerinin daha fazla önemsen-

2 Shim (2010), kültürel sermayenin içselleştirilmiş boyutundan hareketle “kültürel sağlık sermayesi” kavramını geliştirmiştir. Hastaların sağlık ile ilgili davranışlarının habituslarına şekil veren deneyimler aracılığıyla şekillendiğini belirtmektedir. Hastaların, sağlık hizmeti sağlayanlarla ilişkilerini sadece kurumsal düzenlemelerle açıklamak eksik bir değerlendirmeye yol açabilmektedir. Bu ilişkiler kurumsal düzenlemelerle birlikte toplumsal yapılardan ve yaşamlardan sızan eşitsizliklerden etkilenmektedir. Buradan hareketle öğrencilerin başarı düzeylerinin, davranışlarının ya da bir takım eğilimlerinin sadece kurum içi süreçlerle, okul sınıfı, öğretmen öğrenci etkileşimi gibi etkenlerle açıklanamayacağı ileri sürülebilir. Bu bakımdan Shim'in (2010) “kültürel sağlık sermayesi” kavramını eğitim araştırmalarında “eğitimle ilişkili sosyal sermaye” ve “kültürel eğitim sermayesi” kavramına dönüştürmek mümkündür.

3 Metin Kılıç'ın (2017), liseli gençlik üzerine yürüttüğü “Gençlik, Şiddet ve Serbest Zaman” isimli araştırmasında da liseli gençliğin davranışlarının sadece okul kurumu ile ilişkilendirilemeyeceği, öğrencilerin şiddet algılarında, serbest zaman faaliyetlerinde, medyayı kullanma biçimlerinde birçok parametrenin etkili olduğu, bu parametreler içerisinde özellikle ailenin önemli roller oynadığı belirtilmektedir.

mesine yol açabilmektedir. Görüşmelerdeki bazı ifadeler, sınıf geçme sisteminin meslek derslerini nasıl öncelikli kıldığına dair önemli ipuçları sunmaktadır:

Şimdi öğrenciler kültür derslerini önemsemiyorlar. Bunun bir sebebi de şu, şimdi **yönetmelikte öğrencinin not ortalamasıyla geçebiliyor** sınıfı. Öğrenci şimdi alan derslerindeki kredileri fazla olduğu için atıyorum alan dersinde ya da işletmelere gidiyorlar son sınıflarda endüstri kısımları şimdi o işletmeden ya da **alan derslerinden başarılı olduğu zaman öğrenci otomatikman not ortalaması elli ve üzerine çıkmış oluyor, kültür derslerini de geçiyor.** (Yunus, öğretmen) **Ağırlıklı not ortalaması sistemi uygulanmaya başladığı andan itibaren bizde kültür derslerine ilgi azaldı. Çünkü atölye uygulamalarında çocuk yüksek not aldığı anda akademik derslerde kültür derslerinde çoğundan çok rahat geçebiliyor** çocuklar. Bu da ister istemez neye sebebiyet verdi: buradaki **matematik kimya dersi önemsizmiş gibi bir şey ortaya çıkarıldı.** (Vahit, öğretmen)

Tabii **sınıfı geçmek için meslek dersleri** daha önemli. (Adnan, öğrenci)

Fazla ders aldığımız için onlardan (meslek derslerinden) gelecek fazla not **geçmemizi direkt etkiliyor.** (Ahmet, öğrenci)

Görüşmeler, meslek liselerinde sınıf geçme sisteminin meslek derslerini öncelikli hale getirdiğini göstermektedir. Haftalık ders saati fazla olan derslerin, ağırlıklı not ortalamasını daha fazla etkilemesi, meslek derslerine yönelik ilgiyi arttırabilmektedir. Meslek derslerinin haftalık ders saatleri daha fazla olduğundan üst sınıfa geçebilmeyi kolaylaştırmakta haliyle daha fazla önemsenabilmektedir. Dolayısıyla meslek liselerinde yürütülen ikili müfredata yönelik ilginin farklılaşmasını sadece öğrencilerin tercihleri ya da iradeleri üzerinden ele almak eksik bir değerlendirmeye yol açabilir. Sınıf geçme sistemi gibi okul uygulamaları da müfredata yönelik tutumları etkileyebilmektedir.

Anadolu meslek programlarında 10., 11., 12. sınıf derslerinin haftalık ders saati bazında yaklaşık % 55'ini meslek dersleri oluşturmaktadır. Son sınıfta öğrenciler haftada 28 saat meslek, 11 saat kültür dersi almaktadır. Ortaöğretimin 11. ve 12. sınıfında yani son iki yılında matematik, fizik, kimya, biyoloji, tarih, coğrafya, felsefe gibi dersler yer almamaktadır. Anadolu Teknik programında durum biraz farklıdır. Anadolu teknik programlarında 10., 11., 12. sınıf derslerinin haftalık ders saati bazında yaklaşık % 34'ünü meslek dersleri oluşturmaktadır. Son iki yılda haftada toplamda 25 saatlik kültür dersinin 14 saatlik kısmı matematik, fizik, kimya derslerine aittir. Ders programları incelendiğinde meslek liselerinde yükseköğretime geçiş için tasarlanmış standart sınavlarda başarıyı arttıracak derslerin yoğunluğunun az olduğu, Anadolu meslek programlarının son iki yılında ise neredeyse bu türden derslerin hiç yer almadığı söylenebilir. Özetle kültür derslerinin niceliksel dağılımı incelendiğinde bir kısıtlılık ile karşılaşılmaktadır. Nicel kısıtlılığın yanı sıra kültür derslerinin nitelik bakımından yüzeyselleştigiğine yönelik bulgulara da ulaşılmıştır. Kültür dersleri, yüzeysel biçimde aktarılabilir. Görüşmelerde akademik başarıya dayalı sermaye biçimini temsil eden kültür derslerinin yüzeysel veya kısıtlı sunumuna yönelik bazı ifadeler şunlardır:

Öğretmenler de diyor zaten meslek dersleriniz var diye **ucundan veriyorlar** böyle. Görevleri kadar. **Üstüne çok düşmüyorlar.** Şöyle diyeyim, kültür dersi veren öğretmen diyor ki senin mesleğin var inşaat diyor. Üniversite okumasan da sana mesleğin lazım olacağı için daha çok onlara yöneliyorlar. Kültür dersi biraz daha az veriliyor. (Kemal, öğrenci)

Sayı olarak yeterli ama meslek liselerinde **kültür derslerine çok önem vermediklerinden ho-**

calar da boşlayabiliyor. Hocalar genelde üniversite kazanmak istemiyor öğrenciler diye düşünüyö, derslerde katılım olmuyo hatta derslerde uyuyabiliyolar. Hocalar da artık alışmış. **Boş bırakıyorlar dersleri.** Belli bir süre dersten sonra boş bırakıyorlar öğrencileri. (Sinan, öğrenci) Bence biz kültür derslerini yeterli seviyede görmüyoruz, Anadolu liselerine göre. Mesela Anadolu liseleri bizden daha detaylı görüyorlar **biz daha azaltılmış görüyoruz...** Ders sayısı daha az. Mesela bazı hocalar derse geliyor, oturuyor, gidiyor, çıkıyor. Onlar da bize anlatmak mı istemiyorlar? Hocalar **nasılsa bunlar bir meslek sahibi, bunların üniversite amaçları yok** diye düşünüyorlar, büyük ihtimal. (Ayhan, öğrenci)

Bu konuyu geçelim bu zaten size çıkmayacak, buna gerek duymayacaksınız, hani bu derslerde o tarzda cümleleri duyabilirsiniz... Kültür derslerine hiçbir öğrenci dikkatli dinlemiyordu. Türkçe derslerinde dilekçe, mektup yazmayı öğreniyoruz. En basitinde Bir devlet yerine gittiğimizde dilekçe yazmamız istendiğinde, dilekçe yazmayı öğrenmemiş olsak o dilekçeyi yazamayız. (Gülfidan-mezun)

Bir başka araştırmada öğretmenlerin çoğunluğunun, kültür derslerinin seyreltilerek aktarılmasından yana oldukları vurgulanmaktadır (Özdemir, 2016, s. 93). Bu durum kültür derslerinin seyreltilerek aktarılması fikrinin öğretmenlerin bir bölümü arasında yerleşik hale geldiğini göstermektedir.

Van Houte (2004), ortaöğretimde farklı eğitimsel ayrımlarda farklı personel kültürlerinin hâkim olduğunu ileri sürmektedir. Personel kültürü, öğretmen ve idarecilerin öğrenciler ve okul ile ilgili paylaştıkları bir dizi bilgi ve inançtan meydana gelir. Personel kültürü, öğrenci ile başarı arasında arabuluculuk rolü üstlenmektedir. Düşük eğitimsel ayrımlarda personel kültürü, akademik yönlendirmeleri zayıflatabilmektedir. Personel kültürü, öğrencinin içerisinden çıkıp geldiği toplumsal koşullara bağlı olarak öğrenci ile ilgili çeşitli imajların üretilmesine bu imajların kalıcı hale gelebilmesine yol açabilmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin içinden geldikleri bağlamsal faktörleri hesaba katarak öğretim ortamını düzenleyebilmektedirler. Düşük eğitimsel ayrımlarda, öğretmenler, öğrencilerin sahip olması gerektiğini düşündükleri standartları aşağıya çekebilmektedir. Alt eğitimsel ayrımlarda hedef ve beklentilere yönelik aydınlatıcı talimatlar kısıtlı olabilmektedir. Derslerin hedef ve beklentilerine yönelik açıklayıcı talimatlar için harcanacak süre öğrenme ortamını disipline etmeye harcanabilmektedir. Öğrencilerin yeteneklerine yönelik değerlendirmeler ve öğrencilerden alına(maya)n geri bildirimler, öğretmenlerin verimliliğini ve hevesini zayıflatabilmektedir.

Öğrencilerle yapılan görüşmeler, Van Houte'nin fikirlerini destekler nitelikte olup meslek liselerinde akademik becerilere dayalı derslerin hedef ve içeriklerinin daraltıldığına işaret etmektedir. Görüşmelerde, öğrencilerin yükseköğretime geçiş olasılığının zayıflığına ve çalışma hayatına atılma isteklerine dair kalıplaşmış yargıların kültür derslerinin içeriğinin daraltılmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Bir araştırmada meslek liselerinin örgütsel yapısının kültür dersi öğretmenlerinin okuldaki konumlarını etkilediği, bu öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yüksek olduğu, öğrenci ve yöneticiler tarafından mesleki deformasyona uğratıldıkları, okula aidiyetlerinin negatif yönde etkilenebildiğine değinilmektedir (Çavuşoğlu ve Savaş, 2016, s. 3). Kültür dersi öğretmenlerinin okul kültürü bağlamında ikincilleşebilme ihtimallerinin de kültür derslerinin etkinliğini sarsabileceği hesaba katılmalıdır. Bütün bunlarla birlikte kültür derslerinin içeriğinin seyreltilmesinde, bu araştırmada da tespit edildiği üzere öğrencilerin ortaöğretim öncesine dayanan düşük akademik başarı düzeylerinin, kültür derslerine yönelik kayıtsızlık ve motivasyonsuzluk hallerinin gerçekten etkili olabileceği de gözardı edilmemelidir.

5. Sonuç

Araştırmada öğrencilerin en fazla ilgi duydukları ve haftalık ders saatlerinin arttırılmasını istedikleri derslerin meslek dersleri olduğu ortaya çıkmıştır. Mesleki becerilere dayalı (kültürel) sermayeyi temsil eden meslek derslerinin daha fazla önemsendiği tespit edilmiştir.

Nitel veriler, meslek derslerine yönelik yatkınlığın ve kültür derslerine yönelik kayıtsız kalma halinin güçlü olduğunu ve bu tutumların iç içe geçtiğini göstermektedir. Meslek derslerine yönelik yatkınlığın illüsiyo kavramına, kültür derslerine mesafe koyma eğiliminin ise ataraksia kavramına yüklenen anlamlarla örtüştüğü söylenebilir. Ortaöğretim düzeyinde mesleki eğitim süreci bir oyun ile eş değer tutulursa meslek derslerinin öğrenciler tarafından oynanmaya daha fazla değer görülen (illüsiyo) bir yapıyı temsil ettiği söylenebilir. Kültür dersleri ise aktif direnç gösterilen bir alandan ziyade kayıtsız kalınan ve motivasyonsuzluğun hâkim olduğu (ataraksia) bir yapıyı temsil etmektedir.

Derslere yönelik yatkınlık geliştirme ve mesafe koyma eğilimleri, öğrenci eksenli nitelikler ve okul uygulamaları şeklinde iki kaynaktan beslenmektedir. Düşük sosyoekonomik göstergeler, düşük akademik başarı düzeyi, çalışma hayatına bir an önce atılma isteği gibi öğrenci eksenli nitelikler mesleki becerilere dayalı sermaye biçimini öncelikli ve cazip hale getirebilmektedir. Öğrenciler için belirli bir meslek temelinde kısa sürede istihdamın ve düzenli gelir elde edebilmenin yolu meslek derslerinden geçmektedir. Dolayısıyla mesleki eğitim sürecinde akademik becerilere dayalı sermaye biçimini temsil eden kültür dersleri ikincilleşebilmektedir. Okul ile ilgili uygulamalar bağlamında, meslek liselerinde meslek derslerinin haftalık ders saatinin fazla olması ve bu derslerin üst sınıfa geçebilmede kritik rol oynaması meslek derslerine yönelik ilgi ve motivasyonu arttırılabilmektedir. Öğretmenler düşük akademik başarı düzeyini ve bir an önce çalışma hayatına atılma eğilimini göz önünde bulundurarak kültür dersleri ile ilgili hedef ve beklentilerini zayıflatabilmektedir. Ayrıca meslek lisesine yönelen öğrencilere yönelik kalıplaşmış başarısızlık algısının personel kültürüne sirayet etmesi etkili öğretim sürecini sarsabilmektedir. Bu durum niceliksel açıdan kısıtlı olan kültür derslerinin içerik ve nitelik açısından da yüzeyselleşmesine yol açabilmektedir. Bununla birlikte meslek liselerinde düşük akademik başarı düzeyine yönelik göstergeler bakımından homojenleşen öğrenci profili akademik başarıya dayalı rekabeti zayıflatabilmektedir. Sonuç olarak meslek liselerinde, öğrenci ve okul eksenli faktörlerin etkileşimi çerçevesinde, öğrencilerin meslek derslerine yönelik yatkınlık geliştirme ve kültür derslerine yönelik mesafe koyma eğilimlerinin güçlendiği söylenebilir.

Kaynaklar

- Akşit, B., Şen, M. ve Coşkun, M. K. (2000). Modernleşme ve eğitim: Ankara'daki orta öğretim okullarındaki öğrenci profilleri. F. Atacan ve F. Ercan (Eds.), *Mübeccel Kıray için yazılar* (s. 57–76). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aktaş-Yamanoglu, M. (2006). Kent yoksulu gençlerin yaşam koşulları ve yoksulluğun yeniden üretimi. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 9–48.
- Aktay, Y. (2002). Eğitimde küresel imkânlar-küreselleşen dünyada eğitimde fırsat eşitliği ve özgürleşim fırsatları üzerine. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 10–22.
- Alkan, A., Çarkoğlu, A., Filiztekin, A. ve İnceoğlu, F. (2008). *Türkiye ortaöğretim sektöründe katma değer oluşumu*. https://www.researchgate.net/publication/279483881_Turkiye_ortaogretim_sektorunde_katma_deger_olusumu_universiteye_giris_yarisi adresinden edinilmiştir.
- Arum, R., & Shavit, Y. (1995). Vocational education and the transition of men and women from school to work. *Sociology of Education*, 68(3), 187–204.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J.G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). New York, NY: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (2013). *Seçilmiş metinler* (L. Ünsaldı, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Charter, C. (2014). *Sosyolog ve tarihçi* (Z. Karaca, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. J. D. (2001). *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyacı, A. (2009). İlköğretim öğrencilerinin disipline sınıf kurallarına ve cezalara ilişkin görüşlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi (Türkiye-Norveç örneği). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(60), 523–553.
- Çavuşoğlu, D. ve Savaş, A. D. (2016). Meslek liselerinde çalışan kültür dersi öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri (Pazarcık ilçesi örneği). *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1–13.
- Çelik, İ. (2007). *Mesleki teknik ortaöğretim kurumlarının tercih nedenleri ve yükseköğrenime hazırlama açısından eğitici ve öğrenci görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dede, E. (2008). *Meslek liselerindeki öğrencilerin teknik öğretmenlere ve kültür öğretmenlerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2014). *Türkiye eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı*. İstanbul: Yazar.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2015). *Meslek liselerinde toplumsal cinsiyet eşitliği*. İstanbul: Yazar.
- Forster, A. G., Bol, T., & van de Werfhorst, H. G. (2016). Vocational education and employment over the life cycle. *Sociological Science*, 3, 473–494.
- Gönc Şavran, T. (2018). Sosyal sermaye ve sağlık arasındaki ilişki: Ampirik çalışmalar ne gösteriyor? *Journal of Economy Culture and Society*, 57, 53–91.
- Jæger, M. M. (2009). Equal access but unequal outcomes: Cultural capital and educational choice in a meritocratic society. *Social Forces*, 87(4), 1943–1971.
- Kelly, S. & Price, H. (2009). Vocational education: A clean slate for disengaged students? *Social Science Research*, 38(4), 810–825.
- Kerckhoff, A. C. (1976). The status attainment process: Socialization or allocation? *Social Forces*, 55(2), 368–381.
- Kılıç, M. (2017). *Gençlik, şiddet ve serbest zaman*. Düzce: Düzce Üniversitesi Yayınları.
- Kulik, J. (1998). Curricular tracks and high school vocational education. In A. Gamoran & H. Himmelfarb (Eds.), *The quality of vocational education: Background paper from the 1994 national assessment of vocational education*. Washington, DC: U.S. Department of Education.
- Lewis, T. (1998). Vocational education as general education. *Curriculum Inquiry*, 28(3), 283–309.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2010). *PISA 2009 ulusal ön raporu*. Ankara: Yazar.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2016). *PISA 2015 araştırması ulusal nihai rapor*. Ankara: Yazar.
- Neuman, S. & Zideman, A. (1989). Vocational secondary schools can be more cost-effective than academic schools: the case of Israel. *Comparative Education*, 25(2), 151–163.

- Özdemir, Y. (2016). “Kültür” derslerine direniş: Bir endüstri meslek lisesinde kafa/kol emeği ayırımına dayalı işbölümünün yeniden üretimi. *Eğitim Bilim Toplum*, 14(53), 68–111.
- Özensel, E. (2004). *Türk gençliğinin değeri: Liseli gençlik üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Shim, J. K. (2010). Cultural health capital: A theoretical approach to understanding health care interactions and the dynamics of unequal treatment. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1), 1–15.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nun sosyolojisi*. (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, M., Küçükural, O., Arslan, B. Z. ve Arun, O. (2005). *Gençlik, AB ve zıt hisler: Bedenini isterim ama ruhunu asla*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İşgücü maliyet ve kazanç istatistikleri*. www.tuik.gov.tr adresinden edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *İşgücü istatistikleri*. www.tuik.gov.tr adresinden edinilmiştir.
- Van Houtte, M. (2004). Tracking effects on school achievement: A quantitative explanation in terms of the academic culture of school staff. *American Journal of Education* 110(4), 354–388.
- Vanfossen, B. E., James D. J., & Joan Z. S. (1987). Curriculum tracking and status maintenance. *Sociology of Education*, 104–122.
- Young, M. (1993). A curriculum for the 21st century? Towards a new basis for overcoming academic/vocational divisions. *British Journal of Educational Studies*, 41(3), 203–222.
- Yazgan, Ç. Ü. ve Suğur, N. (2018). Aşağıya düşüş korkusu ve yukarıya çıkma umudu: Meslek lisesi öğrencilerinin zenginlik ve yoksulluk algıları üzerine sosyolojik bir araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 269–310.
- Yazgan, Ç. Ü. (2017). *Mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinin sosyal hareketliliğine ilişkin profilleri: Eskişehir ili örneği*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

